

solely on the basis of origin. Now, as the origin of the visual form of social relations is transferred it is projected into some mythical time and explained the mythological connections. So there is a shift on the basis of increasing social differentiation in the development of the religious system, which receives legitimacy and position of the leader.

Reference

1. Battleground: the family. edited by Kimberly P. Brackett. – Westport, Conn.: Greenwood Press, 2009. – 215 p.
2. Edgell P. Religious Involvement and Religious Institutional Change // P. Edgell / Religion and Family in a Changing Society. – Princeton University Press. 2005. – 255p.
3. Houseknecht Sh. K., Pankhurst J. G. Family, Religion, and Social Change in Diverse Societies. – New York: Oxford University Press, 2000. – 395 p.

Манчул Богдана

Образ сім'ї в постмодерному суспільстві: релігійний та науковий погляд

У статті йдеться про тлумачення феномену сім'ї та виклики, з якими вона стикається в епоху постмодерну. Аналізуючи різні підходи у вивченні сім'ї, автор порівнює релігійний та науковий підходи, акцентуючи увагу на змінах, яких зазнали зазначені методи впродовж історії.

Ключові слова: сім'я, постмодерне суспільство, релігія, наука, історична трансформація.

Манчул Богдана

Образ семьи в постмодерном обществе: религиозный и научный взгляд

В статье говорится о толковании феномена семьи и вызовах, с которыми она сталкивается в эпоху постмодерна. Анализируя различные подходы в изучении семьи, автор сравнивает религиозный и научный подходы, акцентируя внимание на изменениях, которым подверглись указанные методы на протяжении истории.

Ключевые слова: семья, постмодерное общество, религия, наука, историческая трансформация.

УДК 1(091)

Людмила Павлишин
(Тернопіль)

НЕОЛЮДИНА В. ВИННИЧЕНКА І НАДЛЮДИНА Ф. НІЦШЕ ЯК УСОБЛЕННЯ ЛЮДИНИ МАЙБУТНЬОГО

У статті досліджуються погляди В.Винниченка і Ф.Ніцше на духовний стан суспільства, нівелювання людини та аналізуються позиції мислителів щодо формування людей майбутнього.

Ключові слова: неолюдина, надлюдина, нівелювання, конкордизм, дискордизм, особистість, духовний занепад, моральні цінності, щастя.

Актуальність проблеми. Духовне становлення людини, питання про смисл життя є одними із найважливіших проблем історії людства, які не втрачають своєї актуальності впродовж багатьох століть. Наше існування неможливе без усвідомлення того, що ти людина, котра прийшла у цей світ для того, щоб реалізувати себе як особистість. Можливо, на нашому шляху будуть і ті, що такі проблеми вважатимуть чимось зайвим, стверджуючи, що ми даремно витрачаємо час на непотрібні пошуки чогось другорядного.

Вступ. Духовний занепад тогочасного суспільства, падіння моральних цінностей, нівелювання особистості спонукали В.Винниченка і Ф.Ніцше до пошуку шляхів, які б

вивели людину на вищий щабель розвитку. Ф.Ніцше зазначав, що «найзагальніша ознака сучасної епохи: неймовірне падіння гідності людини в її власних очах» [4, с. 43]. Великі надії мислителі покладали на гармонійних, сильних духовно і фізично особистостей. Тільки вищий тип людини зможе вийти за межі добра і зла, створити нові моральні цінності, що будуть свідчити про розквіт нового життя і водночас стануть тими засобами, що дозволять людині подолати саму себе, рухаючись по тих мостах, що ведуть до надлюдини.

Аналіз досліджень і публікацій. Значну увагу поглядам В.Винниченка щодо «чесності із собою», індивідуалізму, а також дослідженню психологічних аспектів його творчості приділяли С.Погорілий, В.Панченко, Г.Сиваченко, Л.Мороз, В.Гуменюк, А.Бичко та ін. Позиція Ф.Ніцше стосовно проблеми людини представлена у працях Ю.Синеокої, І.Силуянової, А.Єфименка, С.Знаменського, І.Антоновича, С.Левицького та ін.

Мета статті полягає у з'ясуванні спільних поглядів В.Винниченка та Ф.Ніцше на проблему сенсу життя і формування людини нового гатунку. **Завдання дослідження** – проаналізувати причини виникнення нігілістичного ставлення до людини у філософії В.Винниченка та Ф.Ніцше.

Основна частина. Ідея «чесності з собою» була головною у творчості В.Винниченка на початку ХХ ст. Змальовуючи життя персонажів своїх творів, їхній світогляд, погляди на мораль, стосунки між людьми, Винниченко вказував на те, що жоден з них не досягнув «чесності з собою», проте прагне цього. Він був переконаний у тому, що людина, ставши «чесною з собою», не буде боятися ніяких несподіванок, помилок, стане сильною і рішучою, виявлятиме активність щодо життя. Людина, яка прагне до «чесності з собою», дуже схожа на ніцшеанську надлюдину, яка жадає «волі до влади». У праці «Про мораль пануючих і мораль пригноблених» В.Винниченко зазначав, що вжив слово «чесність», а не «гармонія» навмисно, оскільки таким чином хотів одночасно сказати про розрив зі старою мораллю і про свідому гармонізацію своїх почуттів, мислення, досвіду. За Винниченком, «чесність з собою» – це принцип моральності, метод ставлення до життя. Заперечення мислителем традиційної моралі, викриття ним негативних явищ суспільного життя, збідніння людських душ, не завжди діставало підтримку людей, що його оточували, у зв'язку з чим його філософія зазнавала нищівної критики. «Отож зрозуміти сьогодні В.Винниченка – це означає збагнути причини популярності його найвидатніших творів серед читацького загалу, зрозуміти думки й відчуття суспільний пульс цілого покоління, якому судилося пройти через пекло сталінських таборів й зазнати найжахливіших моральних деформацій, аж до соціальної апатії» [2, с. 233].

Винниченко, як вразлива, з багатим внутрішнім світом людина, болісно реагував на всі негативні явища суспільного життя. В зв'язку з цим він часто не здобував розуміння з боку інших людей, потерпав від самотності, яку особливо гостро відчував у період еміграції. Винниченко зазначав, що його опоненти стверджують, нібито він, протестуючи, наприклад, проти заповіді «не вкради», прагне замінити її на заповідь «укради». У цьому він схожий на Ніцше, який говорив, що його звинувачують у запереченні поняття «добро», а він всього лише виступає проти добра у старому його варіанті, яке асоціюється з покірністю, співчуттям тощо, які спричиняють слабкість людини, руйнують силу духа і тіла, заперечують волю до влади. Як стверджував П.Христюк, Ф.Ніцше є батьком філософії індивідуалізму, «яка без жалю руйнує всі авторитети, проповідує нове, суворе євангеліє сили, влади і міці» [4, с. 281].

Наголошуючи на тому, що рівність є ознакою занепаду, Ніцше вказував на природну нерівність людей. В зв'язку з такою думкою він виступав проти демократії, яка передбачає рівність усіх людей. Він був переконаний у тому, що людська нерівність задана природою, а той, хто наполягає на рівності, здійснює гріх перед нею. З цієї ж причини німецький філософ заперечував соціалізм, який, проповідуючи добробут маси, колективу, пригнічує одиничну особу, знищує її індивідуальність.

Ніцше, як руйнівник традиційної моралі і творець нових моральних цінностей, схожий на Винниченка, який також відчував кризу тогочасних етичних норм, духовну деградацію

людини. Можна стверджувати, що принцип «чесності з собою» Винниченка сягає корінням у філософію Ніцше, де бути чесним з собою означає жити за принципом «я хочу», який виключає будь-які обмеження для людини: вона має право виявляти власні бажання та реалізовувати їх. Винниченків принцип «чесності з собою», який має на меті знищення слабких, перегукується із позицією Ніцше, яка була проголошена у творі «Так казав Заратустра», де йшлося про необхідність смерті слабких і невдах задля народження сильних людей. Звичайно ж, не до фізичної розправи зі слабкими індивідами закликали український і німецький мислителі, оскільки вони лише хотіли, щоб слабкі померли як слабкі і відродилися як люди з сильною волею, дужим тілом, гармонійні та впевнені в собі особистості. На підтвердження цього можна згадати слова Заратустри, який закликав кожного з нас убити духа тягаря, що заважає людині жити. Так само й Винниченко, проголошуючи принцип «чесності з собою», був упевнений в тому, що лише сильна особистість може бути «чесною з собою», узгоджувати власні бажання з діями, не витісняючи свої потяги у глибини несвідомого. Перебуваючи на позиціях імморалізму, Винниченко і Ніцше вважали, що нова людина повинна покинути межі традиційної моралі, піднісшись над нею, перебувати по іншій її бік, стати по «той бік добра і зла».

Варто вказати й на те, що надання Винниченком значної ролі людській індивідуальності у поєднанні з фрейдистським баченням людини, яким він також цікавився, призвело до того, що в його творах простежується акцентування на внутрішньому світі людини, її психічних переживаннях, самоаналізі. У значній кількості творів Винниченка спостерігаються динамічні зміни у внутрішньому світі його героїв. У листі до М.Коцюбинського він писав, що той, хто цікавиться душею людини, може дізнатися багато що про її сутність.

Ніцше зазначав, що не може бути великою та людина, яка не є чесною з собою, а тому лицемірство перед собою здатне у нього викликати лише огиду. Позиція Ніцше стосовно того, що вища мораль полягає у тому, щоб людина у своїх діях керувалася власною оцінкою тих чи інших речей і людей схожа з думкою Мирона із твору В.Винниченка «Щаблі життя». Мирон вважав, що має право сам творити власну мораль, проте він у своїх вчинках далекий до істинної моралі. Винниченко, зображаючи подібних людей, мав на меті викривати людські вади, спрямовувати їх на шлях вищих цінностей, прищеплювати бажання внутрішньо вдосконалюватися.

За Ніцше, людині важко позбутися старої моралі та вибудовувати власне життя, керуючись новою, згідно з якою людина є відповідальною лише перед собою. Така мораль вимагає бути високоінтелектуальною особистістю, яка має в собі сили виявляти власні помилки і відповідати перед собою за них, бути суддею для самої себе. П.Христюк помічає, що герої Винниченкових творів не бачать трагедії в переході від старої до нової моралі, в зв'язку з цим виникає думка, що це люди без душі, позбавлені будь-яких почуттів. Так, «у «Моменті» яскраво змальована туга людини за первісним, протест проти тих, часом майже непомітних ланцюгів моралі, які контролюють кожен вчинок і рух людини, які обснували нас, мов павук муху» [4, с. 296].

Якщо моральна настанова «чесності з собою» була провідною у 1910-х роках, то у 1920-х пріоритетною у творчості Винниченка стала філософія щастя. У своєму етико-філософському трактаті «Конкордизм» Винниченко зазначає, що кожна людина цікавиться смыслом свого існування. Усі люди вважають, що він полягає у досягненні щастя, усі, навіть ті, які виявляють сумнів щодо можливості існування щастя в людей. Проте, за Винниченком, людство й досі не виробило єдиного визначення щастя.

З'ясовуючи сутність щастя, Винниченко дійшов висновку, що воно полягає у дієвій рівновазі та погодженні сил, оскільки «багатство, слава, здоров'я, кохання, розум і т. д. самі в собі, ні кожна окремо, ні навіть всі разом, коли вони не погоджені з собою, щастя не дають. Тільки дієва рівновага цих цінностей та погодженість між собою та з силами ззовні нас дає той стан, який ми можемо з цілковитим правом назвати щастям» [1, с. 29].

На думку Винниченка, конкордизм – мета і смисл життя людини, однак, вважав він, на шляху до конкордизму стоїть дискордизм, розлад сил, який з кожним століттям все

сильніше заволодіває людством. Мислитель зазначав, що релігія не гарантує людині щастя на Землі, оскільки говорить про щасливе райське життя. Соціалізм, у свою чергу, обіцяє щастя лише дітям і внукам, а от конкордизм здатен зробити щасливими усіх негайно, якщо вони перебудують своє життя й спосіб мислення. Для того, щоб досягти щастя, мислитель пропонує низку конкордистських правил, згідно з якими людина повинна намагатися бути часткою природи; бути погодженою з іншими, нешкідливими для неї живими істотами; не харчуватися тим, що суперечить природі людини; повинна бути суцільною; чесною з собою; погодженою у слові й ділі; послідовною до кінця; не любити інших без певної оцінки і не прагнути, щоб її любили, не будучи цінною для інших; боротися з дискордизмом завдяки розумінню, жалості, допомозі; жити лише з власної праці; любити тих, хто приємний, але одружуватися з тим, з ким хочеш мати дітей; не потрібно панувати над іншими і не підлягати пануванню; бути активним членом колективу, і тоді навіть страждання за нього будуть радістю.

За Винниченком, людина повинна жити в гармонії з природою, а не прагнути підкорити її собі, використовувати заради власних примх. Така його думка дуже схожа з думкою Гоголя, який вважав, що в природі все йде злагоджено й мудро, за гармонійним законом, а люди лише метушаться. Розуміння трагізму людської долі як катастрофічного розриву з природою і як його результат поєднує Винниченка і А.Камю. Вони вважали, що злиття з природою – це повернення до щасливого життя.

Коли людина дотримуватиметься усіх правил конкордизму, вона зможе стати гармонійно розвиненою особистістю, яка здатна підтримувати в нормі фізичне й духовне здоров'я, матиме всі шанси для розвитку своїх здібностей, а в її організмі-комуні, за словами Винниченка, розум буде перебувати у поєднанні з інстинктами, волею, нахилами. Для Винниченка розум та інстинкти – не дві автономні сили, а їх поєднання. Вважаючи інстинкти найголовнішою складовою людського організму, він не протиставляє їх розуму, оскільки конкордизм передбачає їхню узгодженість. У трактаті «Конкордизм» мислитель зазначав, що немає шкідливих інстинктів, оскільки «поганість не в інстинктах, а в їхній непогодженості між собою, у кривовазі їх, у випинанні одного з них на роль диктатора, в ієрархії» [1, с. 118].

Винниченка й Ніцше зближує ще й їхня увага до вагомій ролі інстинктів у житті людини. Як український, так і німецький мислителі, констатуючи духовний занепад людини, її нівелювання, нездатність до рішучих, прогресивних дій задля кращого майбутнього покладали надії на нових людей, які зможуть сприяти покращенню суспільного стану. Оскільки «Бог помер», вважав Ніцше, то його місце повинна зайняти надлюдина. Якою ж повинна вона бути, щоб дорівнятися до Бога, а то і стати ним? Це повинна бути людина гармонійна, цілісна і вільна. У ній повинна поєднуватися творча і життєва сила. Вона, і ніхто інший, є творцем своєї долі, лише їй під силу зробити усе можливе, щоб стати досконалою. Така людина повинна постійно відчувати потребу творити, всім серцем любити все те, де вона зможе проявити свою творчість.

Ідея надлюдини постала перед тогочасним суспільством тому, що вже не було єдиної віри. Ніцше писав, що все навколо має вигляд арени цирку, де канатні танцюристи показують свої химерні трюки. Один актор перескакує через другого у цій небезпечній грі на натягнутому канаті. Один тимчасово святкує перемогу, інший падає і гине, усвідомлюючи нікчемність і фальш справи усього його життя. Потрібно припинити цю довготривалу гру, що поступово стає загрозою для суспільства. На що ж повинна сподіватися людина? Звичайно ж, у неї є одна єдина надія на людинобога.

Як зазначає Ж.Дельоз, у Ф.Ніцше теорія вищої людини є критикою, що розкриває найглибшу і найнебезпечнішу містифікацію гуманізму. Вища людина повинна вести людство до досконалості, аж до повної її здійсненності. Вона повинна відновити в собі всі якості людини, подолати її відчуженість, здійснити ідеал цілісної людини, поставити її на місце Бога.

Винниченко, стверджуючи, що ініціативність, творчість конкордистських колективів сприятимуть тому, що люди врешті-решт після багатьох років свого хворобливого

існування зможуть повернути собі втрачений колись давно рай. «І тоді тільки настане те братерство, яке було між людьми в тому колективному раю, яке творилося цілковитим задоволенням їхніх потреб та всебічним погодженням їхніх інтересів» [1, с. 256]. Такі умови життя сприятимуть тому, що всі люди матимуть рівні можливості у досягненні своїх мрій і задумів. І тоді, вважає Винниченко, настане свобода для народів, рас і націй, а люди, які налаштують своє життя відповідно до конкордизму, будуть з повним правом носити назву «неолюди». Вони отримають цей статус не просто так, шлях до цього непростий, вимагатиме подолання власної нігілістичної сутності, позбавлення від власних слабкостей, невпевненості, страху перед життєвими труднощами, тобто всього того, що перешкоджає людині відчувати постійну радість життя, або ж щастя.

В уяві Винниченка неолюдина поставала гармонійною особистістю, активною і діяльною, такою, що не знає слова «лінощі», вона здатна навіть найбільшого ледаря-дискордиста зробити через певний час ініціативним конкордистом. Для сильних і неупереджених людей властиві свобода від усіляких переконань і надмірні пристрасті. Останні є основою і силою їхнього буття, вони впрягають до роботи весь їхній розум, надають їм сміливості вдаватися навіть до нечесних засобів, а за певних обставин дарують іще й переконання.

Проте, за Ніцше, не відразу можна стати надлюдиною. Перш за все повинен змінитись людський дух, який для цього проходить певні стадії.

Перша стадія – це стан верблюда, який на своїх плечах носить тягар усіх зобов'язань, що диктує йому мораль тогочасного суспільства. Він почуває себе рабом тих добродішностей, що уже давно стали нормою.

На другій стадії людина не хоче більше так жити, вона скидає з себе ці моральні пута і стає гордим левом. Така людина вже може сама творити нові цінності. І от тоді, коли верблюд стає левом, починається процес перетворення людини у надлюдину. Людина на цій стадії прокладає шлях до своєї мети, до надлюдини. За словами Ніцше, це є стадія «великого звільнення», адже людина починає дивитись на світ і на себе по-новому. Вона бачить, наскільки існуюча мораль вичерпала свої сили, а дрібні добродішності їй надокучили.

Людина повинна стати на шлях того, хто любить себе, і з часом вона зможе вийти на шлях, який приведе її до здатності любити інших. Любов до себе є особливо важливою, оскільки вона містить у собі фізіологічну цінність, готовність людини до повноцінного життя. Егоїзм є основою будь-якої аристократичної душі. Саме такою рисою наділена надлюдина. Вона – надія та ідеал людини. Надлюдина приймає страждання так само, як і радість, для того, щоб відчути всі емоції та всі можливі форми життя. Ця людина – горда, вільна, самотня, з творчо-витонченою спокійною душею, і тому незрозуміла для простих смертних. Хоча, слід зазначити, що цей душевний спокій надлюдини є лише гарною мрією. Серце надлюдини ще неспокійне, її пронизують отруйні стріли земного життя з його труднощами та небезпеками. Не таким вже коротким є шлях, який повинна пройти надлюдина, щоб змінити свої внутрішні сили. Ідея надлюдини є ще одним доказом того, що в центрі Всесвіту – людина. Ніцше за допомогою цієї ідеї хоче показати, що становлення надлюдини відбувається всередині кожного з нас.

Кожен розуміє ідею Ф.Ніцше відповідно до власного тлумачення. Лео Берг у книзі «Надлюдина у сучасній літературі XIX століття» писав про людину, котра їсть руками й плює навколо себе, а інша – дає дитині горілку, щоб з часом хлопчик став справжньою надлюдиною. Микола Бердяєв вважав, що неправильне розуміння ідеї Ніцше спричинило масу перекручень. Недостойні люди, вважаючи себе надлюдьми, творили темні справи і думали, що їм дозволено усе. Ніцше хотів втілити найкращі риси особистості у своєму ідеалі надлюдини. Часто можна почути негативні думки стосовно надлюдини. Її вважають хижою та жорстокою твариною, яка знищує всіх на своєму шляху, керуючись лише своїми природними інстинктами. Чомусь мало хто розгледів, що наслідування «голосу здорового тіла» є не поверненням до стану тварини, а її подолання всередині самого себе. Ніцше намагався довести, що етика повинна йти в ногу з природою та життєвими

інстинктами. Говорячи про свою надлюдину, вважав її аристократом духу, особистістю, що розвинена духовно і фізично, яка покликана слабких зробити сильними, бути прикладом для тих, хто поруч з нею і ще не має сили волі, щоб йти вперед, наважитися подолати в собі людину, позбавлену «волі до влади».

Висновок. Неолюдина В.Винниченка і надлюдина Ф.Ніцше виникають як антиподи тогочасній людині. Ніцше звернувся до ідеї надлюдини тому, що йому надокучили похмурі люди, які ходили чередою одні за одними по довгих лабіринтах життя. Таку людину майбутнього можна досягти шляхом суворого відбору й вдосконалення людей нового покоління, що за мету життя вважають волю до влади. Ідеальний образ ніцшеанської надлюдини поєднував у собі два начала – діонісійське, з його радісним інстинктом до життя та аполлонівське, що надавало цьому життю цілісність ідеалу. Уся ця могутня сила повинна бути спрямована на створення нового суспільства, а сама надлюдина відіграватиме головну роль у цьому процесі. Надлюдина, підносячись над тогочасним суспільством, потребує нових ідеалів. В образі людини майбутнього постала нова сутність людства, його нове та шляхетне обличчя.

Ідеї неолюдини і надлюдини мають своє позитивне значення, адже, насправді, володарями землі, поводитирами, за якими йшли тисячі людей, були ті, котрих Ніцше називав надлюдьми, а Винниченко – неолюдьми. Про це свідчить не один факт з історії людства. Лише сильні духом можуть вершити історію, вирішувати долю людства і свою зокрема. Перед діями таких людей немає ніяких перешкод, оскільки вони є суддями і творцями усього вищого. Вивчаючи їхню психологію, можна зрозуміти, що вони живуть надто самотньо. Єдиним джерелом життєвої енергії людей майбутнього є їхня глибока духовність.

Література

1. Винниченко В. Конкордизм // Хроніка 2000. – 2010. – Вип. 82. – С. 26-257.
2. Гречанюк С. С. На тлі XX ст.: Літ.-критич. нарис. – К.: Рад. письменник, 1990. – 311 с.
3. Ницше Ф. Воля к власти: опыт переоценки всех ценностей / Ницше Ф. – М.: REL-BOOK, 1994. – 352 с.
4. Христюк П. В. Винниченко і Ф.Ніцше. // Українська хата. – 1913. – № 4-5. – С. 275-299.

Lyudmyla Pavlyshyn

Neoman V.Vynnychenko and overman F. Nietzsche as the personification of the man of future

The article examines V. Vynnychenko's and F. Nietzsche's views on the spiritual state of society, leveling rights and analyzes the position of thinkers on the formation of future men.

Keywords: neoman, overman, leveling, konkordyzm, dyskordyzm, personality, spiritual decline, moral values, happiness.

Людмила Павлишин

Неочеловек В.Винниченко и сверхчеловек Ф.Ницше как олицетворение человека будущего

В статье исследуются взгляды В. Винниченко и Ф. Ницше на духовное состояние общества, нивелирование человека и анализируются позиции мыслителей, касающиеся формирования людей будущего.

Ключевые слова: неочеловек, сверхчеловек, нивелирование, конкордизм, дискордизм, личность, духовный упадок, нравственные ценности, счастье.